

Ενεργητική συμμετοχή και τρίτη ηλικία, ένα βήμα μπροστά

Ιωάννης Παπαδόπουλος, Κοινωνικός Λειτουργός, Κ.Α.Π.Η. Δήμος Περιστερίου

Μαρία Κοτταρίδου, Κοινωνική Λειτουργός, Θεραπευτήριο Χρονίων Παθήσεων Παιδιών Αθηνών

Μαρία Δούκα, Κοινωνική Λειτουργός, Ελληνικό Κέντρο Ψυχικής Υγιεινής και Ερευνών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ενεργητική συμμετοχή είναι μία διαδικασία μέσω της οποίας τα άτομα της τρίτης ηλικίας χρησιμοποιούν τις δεξιότητές τους προκειμένου να επηρεάσουν τους φορείς και να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους. Προϋπόθεση για αυτό είναι οι επαγγελματίες να βοηθούν προς την κατεύθυνση της πληροφόρησης και στην συνέχεια να επιτρέπουν στα άτομα να ενεργούν μόνα τους για να πετύχουν τους στόχους τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να απαρνηθούν τους ρόλους τους παρά μόνο να τους διαφοροποιήσουν. Η μεταφορά εξουσίας από τους εργαζόμενους προς τους εξυπηρετούμενους προάγει τον σεβασμό του ατόμου και των δικαιωμάτων του

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Τρίτη Ηλικία, ενεργητική συμμετοχή, συμμετοχή ηλικιωμένων, πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, εκπαίδευση-πρακτική άσκηση,

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία είκοσι πέντε χρόνια υπάρχει η τάση να δίνεται η ευκαιρία στους ηλικιωμένους να συμμετέχουν ενεργά στις κοινότητές τους με την δημιουργία των Κ.Α.Π.Η. καθώς επίσης να απολαμβάνουν και άλλους τρόπους φροντίδας όπως το Πρόγραμμα Βοήθεια στο Σπίτι. Η ιατροκεντρική προσέγγιση φροντίδας, η οποία εξουσίαζε την παροχή υπηρεσιών στο παρελθόν γίνεται προσπάθεια σταδιακά να αλλάξει με προσπάθειες που έχουν σχέση με το μοίρασμα της συμμετοχής μεταξύ των εξυπηρετούμενων και των επαγγελματιών (Barnes and Bennett-Emslie, 1997, Beresford and Harding 1993). Η πρόοδος σε αυτόν τον τομέα εξακολουθεί όμως να είναι αμφίβολη σε σχέση με μία κατηγορία ηλικιωμένων που δεν έχουν εύκολη πρόσβαση στις υπηρεσίες. Οι περιπτώσεις αυτές αφορούν τα άτομα που έχουν προβλήματα ψυχικής υγείας, σε αυτούς που έχουν σωματικές αναπηρίες και νοητικές υστερήσεις, καθώς δεν έχουν την ευκαιρία να ακουστούν οι φωνές τους σε αυτούς που παραδοσιακά έπαιρναν αποφάσεις στην θέση τους (Rogers et al., 1993, Campbell and Oliver 1996, Whittaker 1993). Ο όρος ενεργή συμμετοχή χρησιμοποιείται ευρέως στις θεωρίες σχετικά με τη διοίκηση προσωπικού, οι οποίες την αναφέρουν σαν μία διαδικασία που μπορεί να ιδωθεί σαν «μία επιτηδευμένη μορφή μεταβίβασης δικαιωμάτων» από αυτόν που διοικεί σε αυτόν που διοικείται. Πιο αναλυτικά, η θεωρία της ενεργητικής συμμετοχής σημαίνει «τη συγκέντρωση ομάδων με σκοπό να συζητήσουν τα προβλήματά τους και αφού συμφωνήσουν μεταξύ τους να προτείνουν λύσεις που θα κάνουν το κάθε άτομο, την ομάδα και την κοινότητα επίσης να συμμετέχουν ενεργά στην επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί». Επίσης προάγει την υγεία με το να ενισχύει τα συναισθήματα των ανθρώπων για εξουσία και την αίσθηση του ελέγχου σε θέματα που τους αφορούν. Ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει τρόπους ενίσχυσης της «κοινωνικής συμμετοχής» και επίσης να δώσει στις ασθενείς ομάδες του πληθυσμού την δύναμη να συμμετάσχουν και να πάρουν αποφάσεις με επιτυχία ή να διαπραγματευτούν θέματα για βελτίωση της καθημερινότητας τους. Μέσω της ενεργητικής συμμετοχής χτίζεται η ικανότητα χρήσης των δεξιοτήτων τους και ενισχύονται τα συναισθήματα ικανοποίησης των ανθρώπων, καθώς και η αίσθηση ότι

συμμετέχουν και επηρεάζουν τους φορείς που προσφέρουν υπηρεσίες σε αυτούς. Οι υπάρχοντες δομικοί μηχανισμοί που αντιστέκονται στην δημιουργική αλλαγή πρέπει να ανακατασκευαστούν (Herrick, 1995).

Ο αριθμός των ηλικιωμένων στην Ελλάδα υπολογίζεται ότι είναι το 16,5 % του συνόλου του πληθυσμού της χώρας, ποσοστό που καταδεικνύει ότι ο πληθυσμός της χώρας γηράσκει και ο δείκτης γονιμότητας μειώνεται σταδιακά σε 1,3 γεννήσεις (Eurostat, 1999). Λόγω των δημογραφικών εξελίξεων οι υπηρεσίες για τους ηλικιωμένους αντί να επικεντρώνονται στην πρόληψη, ασχολούνται με την θεραπεία και την περίθαλψη, πράγμα που δυσχεραίνει περισσότερο τις διαδικασίες της ενεργητικής συμμετοχής (Γεωργίου et al., 2001).

ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η ανάγκη για την δημιουργία ενδιάμεσων δομών για την φροντίδα των ηλικιωμένων αναγνωρίζεται την δεκαετία του '70 με ανάπτυξη των Κέντρων Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων (Κ.Α.Π.Η.). Η σύστασή τους αναγγέλλεται με το Ν.Δ. 162/74 «Περί μέτρων προστασίας υπερηλικών και χρονίως πασχόντων ατόμων». Το Διάταγμα αυτό ακολουθεί το Π.Δ. 631/74. Στη συνέχεια ψηφίζεται ο Ν. 1416/84 κατά τον οποίο τα Κ.Α.Π.Η. από αρμοδιότητα του Υπουργείου Κοινωνικών Υπηρεσιών περνάνε στα χέρια της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Ο Οργανισμός λειτουργίας των Κ.Α.Π.Η. περιλαμβάνεται στο Π.Δ. 329/89 όπου αναφέρεται ο σκοπός και οι παροχές προς τα μεγαλύτερα άτομα (Γεωργίου και άλλοι, 2001).

Η ΤΡΙΤΗ ΗΛΙΚΙΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΘΩΡΙΟ

Η ενεργητική συμμετοχή συνεπάγεται τα άτομα της τρίτης ηλικίας να έχουν την δυνατότητα για ενημέρωση, να επηρεάζουν αποφάσεις που τους αφορούν, να έχουν γνώμη σε διάφορους τομείς φροντίδας και να κάνουν την καλύτερη δυνατή χρήση των υπηρεσιών. Όλοι αυτοί οι τομείς είναι απαραίτητοι για την ποιότητα ζωής των μεγαλύτερων ατόμων. Επίσης να επιλύουν προβλήματα όπως η φτώχεια, η κακή υγεία, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, η έλλειψη μέσων μεταφοράς και πρόσβασης στις υπηρεσίες, τα αρνητικά στερεότυπα για την τρίτη ηλικία και την

διάκρισή τους σαν πολίτες. Καθώς οι άνθρωποι ζουν περισσότερο χρόνο και περισσότερο ανεξάρτητοι από την οικογένεια, είναι σαφές ότι το να έχουν επιλογές όταν γίνουν μεγαλύτεροι και να αναλαμβάνουν τον έλεγχο για τις ατομικές αποφάσεις τους, σημαίνει νέα νοήματα για την ζωή τους (Nusberg, 1995:ix).

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, η προσπάθεια για ενίσχυση της ενεργητικής συμμετοχής στην τρίτη ηλικία, βρίσκεται αρκετά πίσω σε σχέση με την ενίσχυση άλλων ομάδων του πληθυσμού. Παρόλα αυτά η ενεργητική συμμετοχή ταιριάζει περισσότερο με αυτή την ομάδα του πληθυσμού, παρά το γεγονός ότι σαν ομάδα βρίσκεται στις λιγότερο συμμετέχουσες στις αποφάσεις που τους αφορούν. Γιαυτό υπάρχει η ανάγκη της αναγνώρισης της ανάγκης αυτής μεταξύ των μεγαλύτερων σε ηλικία ατόμων, ώστε να ενεργοποιηθούν τις ικανότητές τους (Jack, 1995). Είναι γνωστό ότι αναφερόμενοι στα μεγαλύτερα σε ηλικία άτομα συχνά σκεφτόμαστε ότι είναι:

1. Άτομα αποδυναμωμένα από την φτώχεια, με κακές συνθήκες κατοικίας, με προβληματική και στιγματισμένη υγεία και ανεπαρκή παροχή κοινωνικών υπηρεσιών
2. Μία ανόμοια ετερογενή ομάδα, παρά το γεγονός ότι συχνά αντιμετωπίζεται σαν μία και ομοιογενή κατηγορία ατόμων
3. Θεωρείται πρόβλημα από αυτούς που σχεδιάζουν τις υπηρεσίες επειδή ο αριθμός τους αυξάνεται σε σχέση με τον δείκτη των γεννήσεων και άρα το κόστος των παροχών προς αυτά τα άτομα αυξάνεται
4. Άτομα επιρρεπή σε στερεότυπα είτε αρνητικά, είτε εξουθενώσους, ή κακής υγείας

Η εικόνα αυτή για τα μεγαλύτερα άτομα διαμορφώνει μία ομάδα που περιθωριοποιείται με τον χρόνο και αντιμετωπίζει διακρίσεις επειδή ξεχωρίζει λόγω της υπερηλικίωσης. Μία έκφραση της υπερηλικίωσης είναι ότι το άτομο χρειάζεται την φροντίδα άλλων ατόμων ή εξαρτάται σταδιακά από αυτά (Fennell et al., 1988). Μέσω του όρου της υπερηλικίωσης τα μεγαλύτερα άτομα κατηγοριοποιούνται σε ένα ομογενές σύνολο ατόμων που μεγαλοποιούν τις ασθένειες και τις αναπηρίες τους. Στην πραγματικότητα όμως αν και συνδέεται η μεγαλύτερη ηλικία με την ασθένεια και την αναπηρία, παραβλέπεται το γεγονός ότι μεγάλος αριθμός ατόμων σε προχωρημένες ηλικίες έχουν καλή υγεία και δεν χρειάζονται υπηρεσίες φροντίδας. Για τα άτομα όμως, που χρειάζονται υπηρεσίες φροντίδας, οι προνοιακές παροχές περιορίζονται στην παροχή κάλυψης των βασικών αναγκών αλλά δεν λαμβάνουν υπόψη την ικανοποίηση των ιδιαίτερων αναγκών τους, που θα τους εξασφάλιζαν τα δικαιώματά τους και την αξιοπρέπειά τους.

Η ανάγκη για μετακίνηση από το παραδοσιακό και εστιασμένο στην φροντίδα μοντέλο σε ένα μοντέλο ενεργητικής συμμετοχής φαίνεται ότι έχει γίνει απαραίτητο καθώς η ολιστική προσέγγιση και στον χώρο της φροντίδας των μεγαλύτερων σε ηλικία ατόμων γίνεται όλο και περισσότερο δημοφιλής.

ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ

Σε αντίθεση με το μοντέλο Φροντίδας για τους μεγαλύτερους, το μοντέλο της ενεργητικής συμμετοχής χαρακτηρίζει αυτούς που παρέχουν φροντίδα π.χ. κοινωνικοί λειτουργοί, εργοθεραπευτές, νοσηλευτές κ.α. σαν

τα άτομα που προάγουν και διευκολύνουν, παρά σαν τους ειδικούς που έχουν ένα νομοθετημένο ρόλο στο να προάγουν το δίκαιο του μεγαλύτερου σε ηλικία με σκοπό να ικανοποιείται το αίσθημα ότι το κράτος πρόνοιας λειτουργεί με επάρκεια. Για παράδειγμα, αν υποθέσουμε ότι οργανώνεται μία εκδρομή από ένα Κ.Α.Π.Η. Ενώ παραδοσιακά οι επαγγελματίες αναλαμβάνουν όλη την διοργάνωση, στην περίπτωση που λειτουργεί η ενεργητική συμμετοχή σαν ουσιαστική πρακτική, θα μπορούσε ο επαγγελματίας να δώσει τις πληροφορίες και αυτοί να αποφασίσουν για το που, πως, πότε θα πάνε και να κάνουν μόνοι τους τις επαφές. Για να λειτουργήσει αυτό προϋποθέτει οργάνωση και σταδιακή εισαγωγή των όρων της ενεργητικής συμμετοχής γιατί διαφορετικά υπάρχει κίνδυνος να αποτύχει η προσπάθεια, αφού οι προτάσεις και οι διαφωνίες μπορούν να δημιουργήσουν ένα κλίμα σύγχυσης.

Τα άτομα δεν μπορούν να δραστηριοποιούνται ενεργά από άλλους, αλλά μπορεί να βοηθηθούν ώστε να συμμετέχουν ενεργά οι ίδιοι (Bounds and Hepburn, 1996:15). Αυτό σημαίνει ότι η παρέμβαση των ειδικών δεν είναι απλά να ενδυναμώσουν τον εξυπηρετούμενο να συμμετέχει, καθώς η συμμετοχή δεν είναι μία εύκολη ικανότητα που μπορεί να μεταδοθεί από το ένα άτομο στο άλλο. Η συμμετοχή είναι πολύ πιο πολύπλοκο φαινόμενο από αυτό, ακόμα κι αν οι εργαζόμενοι σε μία υπηρεσία χρησιμοποιήσουν όλες τις δεξιότητές τους για να βοηθήσουν τα άτομα να συμμετέχουν ενεργά είτε σαν ατομικά ή ομαδικά μπορεί να μην τα καταφέρουν (Thompson, 1998). Πρέπει επίσης να αναγνωριστεί ότι οι εργαζόμενοι για την επίτευξη της ενεργητικής συμμετοχής δεν πρέπει να απαρνηθούν τα παραδοσιακά τους καθήκοντα με το να επιτρέπουν οι μεγαλύτεροι να επιλύουν τα προβλήματά τους μόνοι κάτω από την ταμπέλα της αυτοβοήθειας. Απλά πρέπει να τα περιορίσουν. Γιατί διαφορετικά θα κατέστρεφαν την έννοια της ενεργητικής συμμετοχής. Η εφαρμογή της ενεργητικής συμμετοχής βρίσκει έδαφος για πραγματοποίηση όπου το άτομο μπορεί να εκφράσει τις ανάγκες του και δεν γίνεται υποχείριο της παντοδυναμίας των ειδικών.

Υπάρχουν περιπτώσεις όμως, που το άτομο δεν μπορεί να υψώσει την φωνή του και να εκφράσει τις ανάγκες του για τους εξής λόγους:

1. Εσωτερικευμένη καταπίεση: μπορεί να διστάζουν να εκφράσουν τις ανάγκες τους στις υπηρεσίες γιατί η εικόνα ότι οι μεγαλύτεροι σε ηλικία είναι ανάξιοι προσοχής μπορεί να έχει εσωτερικευθεί (Thompson, 1995)
2. Έλλειψη ενημέρωσης: μπορεί να μην ενημερωμένοι για το τι υπηρεσίες υπάρχουν διαθέσιμες και μπορεί γι αυτό να μην είναι σε θέση να εξηγήσουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν στη καθημερινότητα τους (Schulte, 1999)
3. Συναισθηματικοί παράγοντες: μπορεί να είναι ένας ή περισσότεροι συναισθηματικοί λόγοι που ευθύνονται για το πώς μία κατάσταση γίνεται αντιληπτή εκ μέρους τους. Για παράδειγμα, μία αντίδραση πένθους μπορεί να οδηγήσει σε ένα αίσθημα απογοήτευσης ή παραίτησης (Scrutton 1989, Corr et al., 1997, Thompson and Thompson 1999)
4. Πολυπλοκότητα της κατάστασης: είναι συχνά γεγονός ότι οι μεγαλύτεροι άνθρωποι βρίσκονται να πρέπει να αντιμετωπίσουν δύσκολες καταστάσεις και έτσι είναι πολύ απλοϊκό να σκεφτεί

κάνεις ότι η επίλυση του προβλήματος μπορεί να επιτευχθεί μέσα από μία απλή πρακτική

Μία άλλη προσέγγιση που σχετίζεται με την ενεργητική συμμετοχή, είναι η έμφαση στα δικαιώματα της τρίτης ηλικίας. Αυτή η προσέγγιση είναι πιο κοντά σε αυτούς που αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας, όπου το σύστημα περιθαλήψης τους τοποθετεί σύμφωνα με το επικεντρωμένο στην φροντίδα μοντέλο σε μία θέση εξάρτησης και κοινωνικού αποκλεισμού. Δίνοντας έμφαση στα δικαιώματα, αυτόματα παράγεται ένας βαθμός κοινωνικής ένταξης και αποδοχής. Στην περίπτωση των μεγαλύτερων ατόμων, αναγνωρίζοντας ότι είναι άτομα που έχουν δικαίωμα να ζήσουν μία φυσιολογική ζωή, η έμφαση δίνεται από την φροντίδα και την εξάρτηση σε μία περισσότερο θετική ηθική δικαιωμάτων, συμμετοχής, ενεργητικής κινητοποίησης και αλληλεξάρτησης.

ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΟΟΔΟ

Η κίνηση από τους παραδοσιακούς τύπους φροντίδας σε περισσότερο ενεργούς ρόλους όπως αυτού της συμμετοχής έχει δυσκολίες που μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: Πρώτον, η τάση για απλούστευση των θεμάτων και η τάση για χρέωση οποιουδήποτε λάθους σε τρίτους. Δεύτερον, η ενεργητική συμμετοχή, σαν μοντέρνα έννοια έγινε αποδεκτή στο εξωτερικό με ενθουσιασμό και χωρίς κριτική, με αποτέλεσμα, προσπαθώντας να την υλοποιήσουν στην πράξη κατέληξε να εφαρμόζεται με ακατάλληλο τρόπο. Τρίτον, η έλλειψη γνώσης και κατανόησης της τρίτης ηλικίας μπορεί να θεωρηθεί σαν ένας αποκλεισμός από την προαγωγή της ενεργητικής συμμετοχής (Thompson, 1997). Εάν οι εργαζόμενοι στους χώρους φροντίδας δεν αντιληφθούν τον ειδικό ρόλο της τρίτης ηλικίας τότε το μοντέλο της ενεργητικής συμμετοχής θα αποτύχει. Δεν πρέπει να παραβλέπεται επίσης και ο ρόλος των υπηρεσιών φροντίδας, που μπορεί να ενισχύει τον φόβο και την αποπροσωποποίηση που χαρακτηρίζει την επαγγελματική ζωή. Οι εργαζόμενοι βρίσκονται συχνά στη θέση να εφαρμόζουν πρακτικές που υπαγορεύονται από διοικητικές φόρμες και που συχνά δημιουργούν όρια για το πόσο μπορούν να αναπτύξουν και να υποστηρίξουν άλλες πρακτικές (Eastman 1995:262-3). Δηλαδή υπάρχουν εμπόδια που σχετίζονται με την διοικητική διάρθρωση των υπηρεσιών. Ένα άλλο σχετικό σημείο για διερεύνηση είναι το γεγονός ότι η γλώσσα που χρησιμοποιούμε αναφερόμενοι σε θέματα της τρίτης ηλικίας μας εφοδιάζει με το υλικό που δημιουργεί την διάκριση μίας ταυτότητας. Αυτή η γλώσσα που παραδοσιακά συνδέεται με την τρίτη ηλικία αντανakλά θέσεις για το γήρας και κοινωνικά στερεότυπα, που με την σειρά τους κάνουν πιο έντονες τις αρνητικές και απαξιώτικές θέσεις για τους μεγαλύτερους ανθρώπους. Η ανάγκη για ευαισθησία στην γλώσσα που χρησιμοποιούμε αποτελεί αναμφισβήτητη μία σημαντική βάση για την ενεργητική συμμετοχή (Hugman 1994). Η ενεργητική συμμετοχή προϋποθέτει συνεργασία μεταξύ όλων των εργαζομένων και των φορέων που εμπλέκονται στην παροχή υπηρεσιών και αυτό συνεπάγεται την συνεργασία σε επίπεδο πρακτικής αλλά και ιδεολογικής σύγκλισης.

ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΡΟΑΓΩΓΗΣ ΤΗΣ ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ

Οι στρατηγικές που ακολουθούν προτείνονται σαν χρήσιμα σημεία εκκίνησης για την εφαρμογή της ενεργητικής συμμετοχής. Αυτό δεν

σημαίνει ότι οι παρακάτω στρατηγικές θα είναι οι μόνες, απλά θέτουν τα θεμέλια πάνω στα οποία μπορεί να βασιστεί η ενεργητική συμμετοχή.

Συμμετοχή του εξυπηρετούμενου

Η ανάπτυξη της κίνησης συμμετοχής του εξυπηρετούμενου, οδηγεί σταδιακά στην συμμετοχή του σε όλα τα επίπεδα σχεδιασμού, την προσφορά υπηρεσιών και την αξιολόγηση των υπηρεσιών που είναι χρήσιμες. Η αναγνώριση ότι οι εξυπηρετούμενοι δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται σαν παθητικοί δέκτες των επαγγελματικών θεραπειών, αλλά μάλλον σαν ενεργοί συμμετέχοντες στην αναγνώριση, αξιολόγηση και διαπραγμάτευση των προβλημάτων που οι ίδιοι θεωρούν σαν σημαντικά, έχει αποτελέσει τον προάγγελο για την αλλαγή θέσης της παντοδυναμίας των επαγγελματιών - μία κίνηση προς την ενεργητική συμμετοχή. Αλλά πρέπει να αναγνωριστεί ότι η διαδικασία της συμμετοχής του εξυπηρετούμενου δεν είναι χωρίς δυσκολίες. Υπάρχουν ακόμα εμπόδια στην αποτελεσματική συμμετοχή, μέχρι οι ηλικιωμένοι να θεωρηθούν ότι συμμετέχουν ενεργά σύμφωνα με αυτά που αναμένουν και οι επαγγελματίες αλλά και οι οργανώσεις (Walker, 1999:15). Η τοπική αυτοδιοίκηση έχει ένα πολύ σημαντικό ρόλο να παίξει στην προαγωγή της κουλτούρας της ενεργητικής συμμετοχής σε όλα τα επίπεδα και να ενθαρρύνει τους επαγγελματίες να λειτουργήσουν σε πιο μοντέρνους ρόλους συμμετοχής (Barnes and Walker, 1996).

Πρακτική εξάσκηση

Η ενεργητική συμμετοχή είναι μία πρακτική που απαιτεί υψηλές δεξιότητες. Η εκπαίδευση και η πρακτική μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην δημιουργία και υποστήριξη ενός ήθους στην ενεργητική συμμετοχή. Η εκπαίδευση του προσωπικού μπορεί να συμβάλει στους εξής τομείς:

1. Δημιουργία εξειδικευμένης εκπαίδευσης και εμπειρίας κατά την διάρκεια των σπουδών με σκοπό την πρόσληψη ατόμων σε υπηρεσίες με επαρκείς γνώσεις και ικανή εμπειρία στον τομέα αυτό
2. Ενδο-υπηρεσιακή εκπαίδευση για το έμπειρο προσωπικό με σκοπό να συμπεριλάβει νέες μεθόδους πέρα από τις παραδοσιακές
3. Πρακτική εμπειρία δεξιοτήτων για όλο το προσωπικό με σκοπό την εξάσκηση στα δύσκολα και απαιτητικά καθήκοντα της ενεργητικής συμμετοχής και στην αποφυγή τυχόν απλουστεύσεων που συμβαίνουν συχνά στις υπηρεσίες
4. Η ανάπτυξη δικλιδών ασφαλείας μεταξύ γραφειοκρατικών διαδικασιών με σκοπό να εξασφαλίσουν ότι οι προσπάθειες για ενεργητική συμμετοχή δεν θα υποβαθμιστούν από παραμέτρους που σχετίζονται με παραδοσιακές αξίες

Διαφοροποίηση από την αποεπαγγελματοποίηση

Μία κοινή παρανόηση της ενεργητικής συμμετοχής είναι ότι θεωρείται σαν εναλλακτική της επαγγελματικής πρακτικής. Όμως, θα συμφωνούσαμε ότι ο επαγγελματισμός είναι ένα σημαντικό προαπαιτούμενο για την προαγωγή της ενεργητικής συμμετοχής αφού η γνώση και οι δεξιότητες των ειδικών έχουν σημαντική συμβολή στην πρόοδο της συνεργασίας. Στην πρακτική της εφαρμογής οι εξυπηρετούμενοι πρέπει να προστατευτούν από την κατάχρηση εξουσίας ή την προνομιακή αντιμετώπιση.

Όσο διαβιβρώσεται ο επαγγελματισμός, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η δυσκολία για την προαγωγή της ενεργητικής συμμετοχής, καθώς ον η επαγγελματική γνώση, δεξιότητες και αξίες των ειδικών έχουν ένα σημαντικό ρόλο να παίξουν στην εφαρμογή (Braye and Preston-Shoot, 1995).

Πολιτισμική αλλαγή στις υπηρεσίες

Η ενεργητική συμμετοχή είναι καταδικασμένη να αποτύχει αν ο τρόπος λειτουργίας μίας υπηρεσίας και η επικρατούσα κουλτούρα εργάζονται εναντίον της. Ένα σημαντικό βήμα είναι η ανάπτυξη μίας κουλτούρας στους οργανισμούς που η παραδοσιακή έμφαση στην φροντίδα των ηλικιωμένων θα αντικατασταθεί από το ενδιαφέρον για υποστήριξη τους. Η αλλαγή σε ένα οργανισμό είναι ένα αντικείμενο που απαιτεί χρόνο, αλλά αξίζει να εργαστεί κάποιος προς αυτή την κατεύθυνση. Η ανάπτυξη της ενεργητικής συμμετοχής εξαρτάται επίσης από την επιθυμία της υπηρεσίας να υποστηρίξει και να αξιοποιήσει το προσωπικό της (Eastman, 1995). Η εισαγωγή εκ μέρους του προσωπικού μίας κουλτούρας φροντίδας που θα σέβεται την ανεξαρτησία των εξυπηρετούμενων είναι μία επιπλέον σημαντική αξία για την αλλαγή στον τρόπο λειτουργίας μίας υπηρεσίας.

Έμφαση στα δικαιώματα του πολίτη

Η ενεργητική συμμετοχή προσπαθεί να δώσει έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα, και ειδικότερα στο δικαίωμα να έχει κάποιος εξασφαλίσει τις βασικές του ανάγκες και να είναι ικανός να συμμετέχει στην κοινωνική ζωή. Μία τέτοια προοπτική μας οδηγεί στο σεβασμό των δικαιωμάτων του πολίτη. Πρόσφατες αναλύσεις για τα δικαιώματα του πολίτη (Lister, 1997), συμφωνούν ότι το κέρδος από αυτή την προσέγγιση προς τα άτομα της τρίτης ηλικίας, είναι η προαγωγή ελεύθερων μορφών πρακτικής και προαγωγής της συντροφικότητας. Με βάση τα παραπάνω γίνεται εμφανές ότι η ενεργητική συμμετοχή είναι μία πρακτική που κρίνεται από το αποτέλεσμα της. Πριν την προσπάθεια, μόνο υποθέσεις μπορεί να κάνει κανείς για την επιτυχία μίας ενέργειας. Όταν ολοκληρωθεί η προσπάθεια, μόνο τότε, μπορούν να αξιολογηθούν οι θετικές και οι αρνητικές της εκβάσεις.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η σχετικά πρόσφατη και μη αναπτυγμένη επαρκώς προσέγγιση προς την ενεργητική συμμετοχή έχει αρχίσει κατά κάποιο τρόπο να απασχολεί τους επαγγελματίες αλλά φαίνεται ότι παραμένουν πολλὰ βήματα να γίνουν για την δικαιότερη κατανομή εξουσίας μεταξύ εξυπηρετούμενων και επαγγελματιών. Η κίνηση από το παραδοσιακό ιατροκεντρικό μοντέλο σε ένα πιο μοντέρνο μοντέλο όπως αυτό της ενεργητικής συμμετοχής, οδηγεί στο να αναθεωρηθούν στάσεις που είναι αναποτελεσματικές, αλλά και να διερευνηθούν στρατηγικές καθημερινής πρακτικής που θα καταστήσουν την ενεργητική συμμετοχή σταδιακά μία πραγματικότητα. Η επιτυχία ή όχι της προσπάθειας αξιολογείται μέσα από το όφελος που θα υπάρξει στο τέλος. Χωρίς τα αποτελέσματα που θα έχει η προσπάθεια δεν μπορεί να φανεί αν πέτυχε η διαδικασία κινητοποίησης. Η ενεργητική συμμετοχή δεν είναι απλά μία θεωρία, βαθμιαία τείνει να αναγνωριστεί σαν βασική ιδέα της κοινωνικής δικαιοσύνης. Χωρίς αυτήν, οι μεγαλύτεροι ενήλικες θα συνεχίσουν να αντιμετωπίζουν τα αρνητικά για την τρίτη ηλικία στερεό-

τυπα, με το να μην έχουν ικανοποιητική πρόσβαση στις ευκαιρίες για υποστηρικτική οικονομική βοήθεια, καλό επίπεδο υγείας και προσφοράς προνοιακής βοήθειας, συνθηκών κατοικίας και μετακίνησης και άλλων σημαντικών παραγόντων που κάνουν την ζωή τους συγκρινόμενη στα ίδια επίπεδα με τα άλλα μέλη της κοινωνίας.

Αν και είναι φανερό ότι υποστηρίζουμε με σαφήνεια την προσπάθεια για ενεργητική συμμετοχή, αυτό δεν σημαίνει ότι θα παραβλεφθεί η κριτική που σχετίζεται με αυτήν. Πρώτα απ'όλα η άρνηση κατάλληλων πρακτικών στις υπηρεσίες, υπογραμμίζουν την αδιαφορία προς την τρίτη ηλικία. Η αρνητική συμπεριφορά απέναντι τους σχετίζεται με το ότι είναι μία ομάδα ανθρώπων που είναι περισσότερο αδύναμοι και μερικές φορές με αναπηρίες και άρα καταλήγουν να δέχονται την κακή αντιμετώπιση, σαν μέρος της γενικότερης αντιμετώπισης των ηλικιωμένων. Τα άτομα της τρίτης ηλικίας πρέπει να απολαμβάνουν των ανθρώπινων δικαιωμάτων όπως κάθε πολίτης.

Βιβλιογραφία

- Barnes M. and Bennett-Emslie G., (1997), If They Would Listen: An Evaluation of the Five User Panels, Edinburgh: Age Concern, Scotland
- Barnes M. and Walker A., (1996), Consumerism versus Empowerment, Policy and Politics, 24(4):375-93
- Beresford P. and Harding T., (eds), (1993), A Challenge to Change: Practical Experiences of Building User-led Services, London, National Institute for Social Work
- Bounds J. and Hepburn H., (1996), Empowerment and Older People: A Practical Approach, Birmingham, Pepar
- Braye S. and Preston-Shoot M., (1995), Empowering Practice in Social Care, Buckingham: Open University Press
- Γεωργούση Ε., Οικονόμου Χ., Δανιηλίδου Ν., Κυριόπουλος Γ., (2001), Αξιολόγηση των Παρεχόμενων Υπηρεσιών Πρόληψης, Προαγωγής και Αγωγής της Υγείας από τα Κέντρα Ανοικτής Προστασίας Ηλικιωμένων, Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας, Τομέας Οικονομικών της Υγείας
- Campbell J. and Oliver M., (1996), Disability Politics: Understanding Our Past, Changing Our Future, London, Routledge
- Corr C.A., McNabe C.M., Corr D.M., (1997), Death and Dying, Life and Living, 2nd edn. Pacific Grove, CA, Brooks/Cole
- Eastman M., (1995), User First – Implications for Management, in R. Jack (ed.), Empowerment in Community Care, London, Chapman and Hall
- Eurostat (1999), Demographic Statistics data 1960-1999, Luxembourg
- Fennell G., Phillipson C., Evers H., (1988), The Sociology of Old Age, Milton Keynes, Open University Press
- Herrick J., (1995), Empowerment Practice and Social Change: The Place for New Social Movement Theory, A working draft prepared for the The New Social Movement and Community Organizing Conference, University of Washington, Seattle, WA
- Hugman R., (1994), Ageing and the Care of Older People in Europe, London, Macmillan
- Jack R., (ed.), (1995), Empowerment in Community Care, London, Chapman and Hall
- Lister R., (1997), Citizenship: Feminist Perspectives, London, Macmillan
- Nusberg C., (1995), Preface, in D. Thursz, C. Nusberg and J. Prather (eds) Empowering Older People: An International Perspective, London, Cassell
- Rogers A., Pilgrim D, Lacey R., (1993), Experiencing Psychiatry: Users' Views of Services, London, Macmillan
- Schulte B., (1999), The Legal structures of Representation, in A. Walker and G. Naegele (eds), The politics of Old Age in Europe, Buckingham, Open University Press
- Scrutton S., (1989), Counselling Older People: A Creative Response to Ageing, London, Edward Arnold
- Thompson N., (1995), Age and Dignity: Working with Older People, Aldershot, Arena
- Thompson N., (1998), Promoting Equality: Challenging Discrimination and Oppression in the Human Services, London: Macmillan
- Thompson S., (1997), User Involvement: Giving Older People a Voice, Wrexham, Prospects Publications
- Thompson S. and Thompson N., (1999), Older People, Crisis and Loss, Illness, Crisis and Loss 7(2):122-33
- Walker A., (1999), Political Participation and Representation of Older People in Europe, in A. Walker and G. Naegele (eds), The Politics of Old Age in Europe, Buckingham, Open University Press
- Whittaker A., (1993), Involving People with Learning Difficulties in Meetings, in J. Bornat, C. Pereira, D. Pilgrim, F. Williams (eds), Community Care: A Reader, London, Macmillan